

Szavojai Jenő-kiállítás Bécsben.

Bécs városa és az osztrák állam nagy fényvel és pompával ünnepelte az 1683 szeptember 12-én lejátszódott történelmi esemény 250 éves fordulóját. 250 éve ugyanis annak, hogy a hadidicsőséget szomjazó és Bécsét már-már markában érző Kara Musztafa nagyvezír csapatait az egyesült lengyel-német hadak Szobjeszky János lengyel király vezérlete alatt döntően megverték és ezzel megindult a nagyjelentőségű hadjárat, mely végeredményben hazánkknak a török uralom alól való felszabadításával végződött. A negyedévezredes jubileumi ünnepek örömtüze mellett, a bécsi „Verein der Museumfreunde“, a Belvedereben rendezett kiállításon, haditettei és kulturális tevékenysége tükrében azt a nagy hadvezért mutatta be, aki mint 20 éves hadiönkéntes, éppen Bécs felmentésénél esett át a tűzkeresztségen. Szavojai Jenő herceg lelke, kora ifjúsága óta hadibabérok után vágyott és ebben a fényes győzelemben újabb tápot kapott a hadipálya folytatására. Habár akkor még döntő szereppel nem vett részt a hadműveletekben, mégis szerencsés ötlet volt éppen őt bemutatni az évforduló megünneplése alkalmával, mert Jenő herceg később nemcsak történetét csinálta korának, hanem a művészeti- és tudományos életnek is nagy előmozdítója volt. Hadisikerei folytán Ausztria a német államok között vezetőszerepet játszott, az osztrák Habsburgok hatalma pedig fénykorát élte és a barokk-szellem felkarolásával az osztrák nép a német kultúra élén haladt. Az a tény pedig, hogy a kiállítást éppen abban a palotában rendezték, amely Jenő herceg művészi kedvtelésének köszönhette létrejöttét, a kiállítás látogatóira határozottan felemelően hat és a kiállított anyag stílusosan illeszkedik bele a Belvedere barokk keretébe. Szavojai Jenő kora építette Bécsét barokkvárosná és olyan veret adott a városképnek, mely máig is jellemzően megmaradt.

Szavojai Jenő életéről folyóiratunk más helyén emlékezünk meg, egy most megjelent könyv ismertetésével kapcsolatban. Most itt a kiállítás anyagának bennünket érdeklő részével foglalkozunk.

A májustól októberig nyitva levő kiállításnak a Belvedere reprezentatív helyiségeit megtöltő anyaga az áttekinthetőség szempontjából több részre oszlik: Jenő herceg mint hadvezér, a szellemi és kulturális élet, az állam, közgazdaság, technika, iparművészet, építészet csoportja, színház, ünnepélyek, vadászat, zene stb.

Az első csoport Szavojai Jenőt, mint hadvezért mutatja be. Az a hadsereg, melynek teljeshatalmú vezetését rábízták, mint a harminc éves háborúban szereplő zsoldos hadseregek sarjadéka, éppen a legnagyobb hadi zűrzavarban volt. A herceg első tevékenységétől kezdve azon volt, hogy korszerű reformokkal szervezze újjá a hadsereget. A hosszú háború tanulságai a következő időkre is kihatottak és a csata-

csoportok helyébe a hosszan elnyúló hatos tagoltságú alakzatok léptek. A XVIII. század kezdetével a mély tagoltságból még 2 sor elmaradt és az így kialakult 4 soros felállítás már átmenet volt a következő idők vonaltaktikájára, ahol mindjobban érvényesült a csatadöntővé vált könnyű tüzszerszám, a katonapuska. Ezenkívül alapvető hadvezetési és hadseregellátási átalakulások is történtek. Állandó hadseregek keletkeztek a maguk sajátjóságos szervezetével. A szervezethez külső ismertető jele az egyenruha és az egységes fegyver, sőt nemsokára, mint a katonaság lényegének legszembetűnőbb jelét, a lépéstartást is bevezették. A hadvezetésnek is új szellemet adott. Az ő koráig a védekező szellem volt a hadvezér ideálja, az ú. n. „Ermattungstrategie“ (Delbrück). Szavojai Jenőt szüntelen támadó szellem hevítette, melyet átvitt katonáira is. Legszebb emléket a nép állított szellemének híres dalában: „Prinz Eugen der edle Ritter!“

A „nemes lovag“ történelmi jelentőségét azonban katonai mivolta nem fejezi ki teljesen, mert ő valójában nemcsak katona volt, hanem egyéb téren is magasan álló egyéniség: nagy államférfi, művészet- és tudománykedvelő mecénás.

A hadvezetéssel és hadseregével vonatkozásban álló kiállítási anyagból mindjárt kiemeljük Charles Mitte 1705-ben készített magyartárgyú gobelinjeit: Erdély elfoglalása 1688-ban és Buda ostroma 1686-ban. A lotharingiai iskolában (Nancy) készült faliszőnyegek a bécsi „Gobelinsammlung“-nak értékes darabjai. A második mohácsi (nagyharsányi) csatát és Esztergom bevételét ábrázoló két további faliszőnyeg szintén lotharingiai iskolából került ki (La Malgrange), készítője Charles Herbel (1723). Ugyanitt látjuk kiállítva az örömyen származású szabómesternek, Diodati Gábornak titkos írással írott kémjelentését, melyet az 1686-ban ostromolt budai várból csempésztett ki Badeni Lajos kezeihez (Bécs, Állami Levéltár), valamint Szavojai Jenőnek a bécsi Haditanácshoz intézett sajátkezű jelentését, az 1717 augusztus 16-i belgrádi fényes győzelemről. A kiállított csataképek közül magyar tárgyú: Belgrád bevétele 1688 szeptember 6-án (ismeretlen művésztől a XVII-ik század végéről) továbbá az 1717 augusztus 16-i belgrádi csatának Parocel József által festett ábrázolása. A kiállításnak egyik feltűnést keltő képe az eddig ismeretlen és most előkerült Szavojai Jenő portrái, melyet Kupetzky János festett. A 120×95 cm méretű olajfestmény hadifegyverzetben ábrázolja a nagy hadvezért és művészi értékénél fogva is egyik előkelő darabja a kiállításnak (magántulajdon, Ing. Robert Haardt Wien).

Hazánk térképezése is sokat köszönhet ennek a kornak. A magyar területen történő csatározások a hadszíntér potos ismeretét tették szükségessé és Müller Janos Kristóf császári mérnök 1709-ben elkészíti „Karte von Ungarn“ című nagy térképét, mely 1 : 550.000 mértékben ábrázolja az országot. A térkép értéke és jelentősége a magyar kartográfia történetében már kétséget kizáróan van. Ugyancsak érdekel bennünket a belgrádi csatának (1717 augusztus 16) kéziratos tervrajza, a csapatmozdulatok bejegyzésével (Hadilevéltár).

A katonai viseletek és fegyverek gazdagon képviselt csoportjából a következő tárgyakat említjük: 10-fontos mozsár Belgrád ostromának ábrázolásával, török nyilhegy, mely gróf Starhemberg Guidó tábornagyot Buda 1686-i ostroma alkalmával megsebesítette, 2 értékes török rézpecsét, melyek a zentai csatában (1697 szeptember 11) ke-

rültek a zsákmány közé, egy magyar kardvívó katona teljes fegyverze-
tete stb. (Hadimúzeum).

A szellemi kultúra csoportjában Jenő herceg örökösétől, Sachsen-
Hildburghausen hercegnőtől (Szavojai Viktoriától) 10.000 arany évjá-
radékért a császári könyvtár részére megvásárolt gyűjtemény legérté-
kesebb darabjai annak kiállítva. A kb. 15.000 drb. válogatott nyom-
tatványt, 240 kötet értékes kéziratot és 500 karton rézmetszetet tartal-
mazó könyvtár nemcsak reprezentatív célt szolgált, hanem gyűjtője
szépirodalmi, tudományos és művészi kedvtelésének is bizonyítéka.

Az itt kiállított anyagból érdekel bennünket a világhírű Blaeu-
Hem atlasz (1640—1680) 50 kötetnyi gazdag topográfiai tárházának
XXXIII-ik köteve, mely teljesen hazánkkal foglalkozik, továbbá a
Habsburg-birodalom népesedési statisztikájának VI. Károly idejében
készült összeállítás, mely nemrégiben került elő a Nemzeti Könyv-
tárból. Hasonló népesedési statisztikai összeállítás a birodalomról eddig
ismeretlen volt.

Az állami élet csoportjának is vannak magyar vonatkozásai.
Ranke Lipótot idézve kezdhetjük leírásunkat: „zu einer selbständigen
und europäisch bedeutenden Macht wurde aber Oesterreich erst durch
die Wiedereroberung von Ungarn.“ Valóban az ezt követő korszak,
Szavojai Jenő ideje, az osztrák Habsburg-ház hatalmi fénykora. A
nagy birodalomban — mely valóságos államszövetség — a „Monarch“
az összekötő kapocs, különben az egyes részekben óriási szerkezeti
különbségek vannak. Az egységesítést célozza az 1689-ben felállított
bizottság javaslata, az „Einrichtungswerk“ (Nemzeti Könyvtár, Cod.
8653), mely a visszafoglalt magyar területeknek abszolút és központi
berendezését tervezi. Az itt összefoglalt elvek azonban hajótörést szen-
vedtek a magyar önnálló államiság akarásának szikláján. Egyetlen
gondolat valósult meg a nagy műből: az elpusztult és elnéptelenedett
magyar területeknek a XVIII. században történt betelepítése, melynek
következménye a mai „südöstliche Deutschtumfrage.“ Tanulságos
térkép szemlélteti a magyarországi németiség elhelyezkedését a török
uralom előtt és után. A térkép összeállítója, a bécsi eyeieim földrajzi
intézetének adatai alapján, dr. Brunner Ottó egyetemi tanár.

A gazdasági és technikai élet csoportjában is sok az egész bi-
rodalomra, így hazánkra is vonatkozó anyag. A hosszú és költséges
nyugati háborúk temérdek pénzbe kerültek, a szükséges anyagi fede-
zet előteremtésére az egész birodalom iparát, kereskedelmét, közleke-
kedését alapos reformokkal hasznóhajtóvá igyekeztek tenni. A hazai
bányavidékeken is új élet támadt, az angliai úttjáról hazatérő Joseph
Emanuel Fischer von Erlach a magyar bányahelyeken gőzzel hajtott
bányagépeket állít fel, melyek első ilyenmű kísérletek voltak a kon-
tinenten. A magyar bányaterületek nagyrészt újból felméri és tér-
képezik. Különösen szép tervek maradtak fenn a Kamarai levéltár
375. számú kodexében.

Szavojai Jenő építtette (1701—1702) a ráckevei kastélyt (Csepel
sziget) melynek értékes berendezése és eredeti kupolája az idők fo-
lyamán sajnosan kicserélődött.

Hosszú lenne a gazdag kiállítási anyagból kiválasztani és fel-
sorolni mindazokat a tárgyi emlékeket, melyek vatami módon magyar
vonatkozásúak vagy általában állami és közéletünkre befolyással vol-
tak. A kiállítás megismerése után két dolog marad meg figyel-

münkben. Szavójai Jenő herceg nagy alakja, a kiállítás anyagával képviselt hadvezéri, államférfiúi és tudománykedvelő műpártolói mivoltában és kihatásában. Történelmünkéből ismeretes, magyar törekvésekkel nem nagyon rokonszenvező, sőt ellentétes álláspontját elfeledve, lehetetlen bámulattal nem adóznunk nagy emberi mivoltának. A másik megfigyelni való az osztrák állam áldozatkész törekvése, hogy a német „Anschluss” gondolat ellensúlyozására, az osztrák mult dicső példáinak felmutatásával öntudatosá tegye az osztrák ember és a nagy szerepet betöltött osztrák nép fogalmát.

A kiállításról komoly tanulmánynak beillő 174 oldalas igen ügyesen szerkesztett katalógus jelent meg, az összes tárgyak szakszerű leírásával. A katalógus értékét mutatja, hogy az egyes kiállítási csoportokat a legkiválóbb osztrák szakemberek cikkei vezetik be, így pld. Redlich Oswald, Hantsch Hugó, Nadler József, Brunner Ottó, Stix Alfréd, Gregor József, Grosz Auguszt, Haas Róbert, Wallner Emil stb.

Dr. Borbély Andor.